

Transhumanisme i alteritat

GABRIEL FERNÀNDEZ BORSOT

Universitat Internacional de Catalunya
gabi@uic.es

Resum: El moviment transhumanista ha anat guanyant rellevància mediàtica durant els darrers anys, i també ha rebut crítiques variades des d'una perspectiva filosòfica. La present comunicació afegeix una nova crítica: la ideologia transhumanista negligeix l'alteritat. El fonament d'aquesta acusació rau en el fet que la ideologia transhumanista es basa en la «raó tecnocientífica», una forma d'activitat racional que s'aproxima al món com si estigués fet únicament d'objectes, susceptibles de ser manipulats. La raó tecnocientífica ignora l'alteritat i per això l'ideal de «millora» transhumanista consisteix en un enaltiment del poder del «jo». Aquest enaltiment culmina amb la promesa de la immortalitat digital. La comunicació conclou argumentant que fins i tot el concepte de «millora moral» que empen alguns transhumanistes està contaminat igualment per la negligència de l'alteritat.

Paraules clau: alteritat, transhumanisme, raó tecnocientífica.

Transhumanism and otherness

Abstract: In recent years, the transhumanist movement has gained mediatic relevance. At the same time, it has received serious critiques. This communication adds a new critique: the neglect of otherness. In order to justify this charge, the following argument is used: the transhumanist ideology is based upon «technoscientific reason», a mode of rational activity which approaches the world as made of objects available for manipulation. Technoscientific reason ignores otherness and that's why the transhumanist notion of «enhancement» is oriented toward the exaltation of the power of the individual self. This exaltation culminates with the promise of digital immortality. The communication ends arguing that even the concept of «moral enhancement» used by some transhumanists is equally contaminated by the neglect of otherness.

Keywords: alterity, otherness, transhumanism, technoscientific reason.

1/ La ideologia transhumanista

Segons el web de referència del moviment transhumanista (*Transhumanist FAQ* 2018), el transhumanisme es defineix com un moviment intel·lectual i cultural que: (1) Afirma la possibilitat i la conveniència de millorar fonamentalment la condició humana a través de la raó aplicada, de manera específica, mitjançant el desenvolupament i la posada a disposició de tecnologies disponibles per a un públic ampli amb la finalitat d'eliminar l'envelliment i millorar en gran mesura les capacitats humanes intel·lectuals, físiques i psicològiques. (2) Estudia les ramificacions, promeses i perills potencials de les tecnologies que ens permetran superar les limitacions humanes fonamentals, i l'estudi relacionat de les qüestions ètiques involucrades en el desenvolupament i ús d'aquestes tecnologies.

Si bé el moviment transhumanista és heterogeni i presenta diverses faccions (*Transhumanist FAQ* 2018), hi ha tres elements comuns a totes elles que en certa manera caracteritzen la ideologia del moviment. En primer lloc, una gran confiança en la raó com a potència humana capaç de trobar solucions a, possiblement, tots els problemes que es puguin plantejar als humans (Pickering 2011; Tirosch-Samuels 2011). Però aquesta confiança en la raó se centra en una forma específica d'activitat racional que proposo anomenar «raó tecnocientífica» i que analitzaré en detall més endavant. En segon lloc, la promoció de la «millora» de la condició humana a través de l'aplicació de la tecnologia sobre el cos (i des d'aquest a la subjectivitat). Més endavant discutiré en què consisteix aquesta «millora». En tercer lloc, la ideologia transhumanista s'orienta cap al futur. No parla del que som, sinó del que podríem ser i hauríem de ser. Conté implícitament, per tant, la noció de desig (el que voldríem ser i no som) i de valor (el que fora millor que fóssim).

Aquests tres elements tenen fortes implicacions filosòfiques. D'una banda, sobre l'àmbit de l'antropologia filosòfica: quins aspectes de la condició humana vol millorar el transhumanisme? Quin és el rol que exerceix la raó en aquesta millora? I, com cal situar altres dimensions humanes (especialment la corporalitat i la intersubjectivitat) en relació amb aquesta millora?

D'altra banda, també tenen implicacions en l'àmbit de l'ètica, en tant que es posa en joc la noció de millora i, per tant, una certa concepció de valor. I, finalment, té implicacions polítiques, en tant que el transhumanisme proposa una imatge de futur amb l'ànim d'orientar els esforços socials i financers vers la seva realització. Per tant, el transhumanisme és també un projecte social. És per això que recentment ha rebut atenció per part dels mitjans de comunicació de masses (#0 de Movistar+ 2018a, 2018b; TV3 2019).

2/ Crítiques existents al transhumanisme

Amb totes aquestes implicacions, és natural que el transhumanisme hagi rebut força crítiques des d'una perspectiva filosòfica. Un primer conjunt de

crítiques s'adrecen a l'encimbellament de la raó (Pickering 2011; Tirosh-Samuelson 2011) que la ideologia transhumanista representa. Els transhumanistes tenen una gran confiança que el progrés en el coneixement científic i en el desenvolupament tecnològic es tradueixen en un veritable progrés social. Aquesta confiança és problemàtica perquè, d'una banda, ignora les conseqüències complexes i sovint ambivalents que els nous desenvolupaments tecnològics comporten (Beniger 1989; Ellul 1977, 1988; Ferry 2016) i, d'altra banda, sembla ser ingènuament inconscient que les millores tecnològiques no sempre s'apliquen, a causa dels condicionants econòmics i sociopolítics que influeixen en el seu desplegament. Un bon exemple d'això darrer són les nombroses solucions tècniques a problemàtiques mediambientals el desplegament de les quals es veu frenat per interessos de mercat.

Un segon conjunt de crítiques al transhumanisme s'enfoquen en la instrumentalització de la corporalitat (O'Connell 2017; Piedra 2016; Tirosh-Samuelson 2011). Per al transhumanisme el cos és fonamentalment un objecte susceptible de ser manipulat sense límits, al servei d'una subjectivitat que vol «emancipar-se» de les limitacions que la corporalitat li presenta. Aquesta forma d'entendre la relació entre corporalitat i subjectivitat és marcadament funcionalista (la subjectivitat usa el cos), i representa una certa violència fenomenològica per a la relació entre cos i subjectivitat. Un tercer grup de crítiques apunten a una relació perversa amb el dolor, la vulnerabilitat i la mort (O'Connell 2017; Tirosh-Samuelson 2011); una relació que ignora que aquestes dimensions de l'experiència humana, tot i no ser desitjades, poden ser valuoses i transformadores en positiu.

El quart grup de crítiques assenyalen que les promeses de futur transhumanistes estan poc fonamentades (Grassie 2011; Ihde 2011) i responen a especulacions sense cap base real. Finalment, també ha estat criticada la insostenibilitat ambiental i social de la proposta transhumanista (Cortina 2017), que suggereix un futur prometedor que no atén els atzucacs apressants que es viuen al planeta o, fins i tot, que promou tecnologies que els agreujarien.

Considero totes aquestes crítiques encertades i ben fonamentades, però crec que per completar-les cal afegir-ne una altra que assenyalen cap a l'arrel mateixa de la ideologia transhumanista: la negligència de l'alteritat. Per entendre bé aquesta crítica cal, primer, analitzar el que he anomenat «raó tecnocientífica» i la seva relació amb la intersubjectivitat.

3/ Raó tecnocientífica i intersubjectivitat

El transhumanisme propugna l'aplicació de la raó per a la millora de la condició humana, però de quina forma de raó parla? Es refereix a una raó aplicada, que es concreta en el desenvolupament tecnològic, caracteritzada per dos aspectes:

1/ L'orientació instrumental: centrada en la consecució d'objectius a través de la manipulació i el control de les entitats del món en tant que objectes. És a dir, és una raó per a la qual el món està fet fonamentalment d'objectes, susceptibles de ser manipulats i controlats.

2/ El domini sobre la realitat: actua segons una modalitat específica d'exploració i desplegament de les possibilitats que la realitat ofereix consistent a forçar les coses a ser segons allò designat per la raó (Heidegger 1994). La idea, aquí, que pren de Heidegger, és que l'operar propi de la tecnologia consisteix a imposar, obligar les coses a comportar-se d'una determinada manera per alinear-se amb els objectius fixats.

En resum, és una activitat racional que no reconeix res com a sagrat i que no conté, en si mateixa, nocions de valor que li siguin superiors: està concentrada en l'ús d'allò «altre», i no en l'establiment de cap diàleg ni cap consens. Anomeno aquesta forma d'activitat racional la «raó tecnocientífica» perquè és la modalitat en què es basa l'activitat de les ciències dures i del desenvolupament tecnològic. És clar que aquesta aproximació a la realitat és molt fructífera quan es tracta de manipular-la, però no contempla la intersubjectivitat.

En termes de Habermas (1987), podríem dir que es tracta de la racionalitat instrumental, en contrast amb la racionalitat comunicativa. Ara bé, en el cas del transhumanisme cal remarcar que l'activitat instrumental se centra enormement en l'ús de la tecnologia (resultant de la ciència), i per això el terme «raó tecnocientífica» em sembla més adient.

4/ El transhumanisme com a filosofia dels enginyers

La raó tecnocientífica, tal com ha estat descrita més amunt, és el tipus d'activitat racional pròpia de l'enginyeria. No és estrany, per tant, que bona part dels proponents del transhumanisme siguin enginyers o tecnòlegs (per exemple, Ray Kurzweil, Aubrey de Grey i Martine Rothblatt). Durant el segle xx, que va presenciar un desenvolupament espectacular de certes àrees de la ciència com l'astrofísica, físics destacats es van dedicar a l'assaig filosòfic, tot esbossant visions del món més enllà de la seva estricta activitat científica (Einstein 2018; Hawking 2018; Jung, Pauli 2014; Schrödinger 1951). En canvi, al segle XXI és remarcable que, atès que la tecnologia està prenent un protagonisme sense precedents, són els enginyers i els tecnòlegs els que s'entreguen a la reflexió filosòfica per tal de proporcionar una visió del món (Kurzweil 2000, 2005). Una visió del món a mida de l'enginyeria: en què els seus mètodes i models es poden aplicar a tots els dominis, en què l'acció humana ha d'estar enfocada a la manipulació material del món i de l'ésser humà (per exemple, del seu cos), i en què l'acció és la modalitat prioritària de solució de problemes. Una visió del món fascinada pel guany en la potència instrumental que la tecnologia proporciona i en què l'acceleració temporal és viscuda amb entusiasme. Una visió del món en què l'espera i la contemplació no tenen cap valor ni cap funció.

5/ El narcisisme de la raó tecnocientífica

Tal com l'he descrita abans, és clar que la raó tecnocientífica és aliena a la intersubjectivitat i, per tant, a l'alteritat. No reconeix cap altra raó, a part de si mateixa i, per això, segons Ellul (1977), el sistema tecnològic és alhora autònom –no en reconeix cap altre que el pugui limitar– i té afany de totalitzar-se, és a dir, intenta que la seva lògica sigui l'única que regeix les accions humanes. Així doncs, la raó tecnocientífica es desplega autopoieticament, sense reconèixer ni respectar-ne cap altra: narcisisme. Aquest narcisisme es fa palès en veure quin és el referent de «millora» per a l'ésser humà: un individu amb més capacitats instrumentals i, per tant, més poder. Un individu que pot fer més coses més ràpid: processar més informació, completar més projectes de manera més eficient. Tot un enaltiment del «jo» individual i del desplegament de les seves capacitats. Un ideal que culmina amb la promesa de la immortalitat digital (2045.com 2019): el traspàs de la consciència individual a un suport electrònic en el qual podrà continuar per sempre. Sense necessitar cos (veritable «altre» de la subjectivitat), el «jo» subjectiu en té prou amb la seva experiència.

Des de la perspectiva de l'augment de les capacitats humanes, la narrativa transhumanista té ressonàncies amb el superhumà de Nietzsche, però segons Sorgner (2009) li manca la dimensió transcendent: un altre punt que reforça la idea del narcisisme intrínsec a la proposta transhumanista.

Aquest caràcter narcisista també es pot mostrar fent servir la distinció de Carutti (2014) entre intel·ligència instrumental i intel·ligència vincular. La intel·ligència instrumental seria la capacitat de trobar cursos d'acció i mètodes per aconseguir els objectius que hom s'ha fixat. La intel·ligència vincular seria, en canvi, la capacitat de ser enriquit i transformat positivament a través dels vincles i les relacions. Atès que la raó tecnocientífica és un subconjunt de la intel·ligència instrumental, és clar que la proposta transhumanista consisteix en una hipertròfia de la intel·ligència instrumental. En contrast, la intel·ligència vincular requereix habilitats ben diferents de les de la raó tecnocientífica i està basada, sobretot, en una actitud i una sensibilitat: l'obertura a l'alteritat. Si la intel·ligència instrumental se centra en els objectius, la vincular està oberta a canviar-los quan hom és transformat a través de la relació amb l'altre.

6/ La «millora moral»

Al voltant del moviment transhumanista hi ha hagut força discussions en relació amb la «millora moral» o *moral enhancement* (Ahlskog 2017; Douglas 2008, 2013; Harris 2010; Persson, Savulescu 2010; Tennison 2012). En aquest cas, l'aspiració no seria produir un individu més potent, sinó amb un comportament «més moral». Aquest enfocament semblaria refutar la meua crítica segons la qual el transhumanisme negligeix l'alteritat.

Ara bé, una anàlisi més profunda revela que les estratègies proposades per a la «millora moral» consisteixen novament en la manipulació biotecnològica/biomèdica del cos (Douglas 2008, 2013; Tennison 2012); per exemple, mitjançant l'ús de fàrmacs i substàncies que induïxen processos en el cervell que afavoreixen el sentiment d'empatia i de lligam als altres. Novament, tot s'aconsegueix manipulant el cos, forçant-lo a comportar-se segons el que la raó ha designat. De nou, la necessitat de construir un espai compartit d'intersubjectivitat hi és absent, es veu com a prescindible.

Tot i que les substàncies que reforcen sentiments d'empatia tenen efectes importants i amb un fort impacte potencial sobre l'estructura psicoemocional de l'individu, estudis recents sobre l'ús d'aquestes substàncies per a psicopatologies específiques mostren com la seva efectivitat és molt superior quan s'acompanyen de teràpia psicològica intersubjectiva (Schenberg 2018; Tupper et al. 2015). Això posa de manifest que la mera inducció de processos des de la fisiologia deixa de banda dimensions essencials de la persona humana.

Per acabar, és remarcable el fet que les discussions sobre la «millora moral» introdueixen nocions de valor i posen així de manifest com la pròpia raó tecnocientífica no pot proporcionar un marc ètic. Per tant, la raó tecnocientífica no permet per si mateixa orientar la «millora». Deixada per si sola, la raó tecnocientífica es limita a desplegar-se autopoièticament, enaltint el jo. L'orientació de la «millora» requereix la discussió intersubjectiva. I no és gens clar que les capacitats que fan falta per a aquesta discussió intersubjectiva es puguin promoure mitjançant «millores» tecnològiques al cos. Així doncs, la hipertròfia de la raó tecnocientífica que el transhumanisme promou necessita ser equilibrada amb les capacitats dialògiques, que no són de caire tecnològic. Per desgràcia, sembla que el moviment transhumanista no és conscient d'això. Com expressa More (2013: 4):

L'humanisme tendeix a dependre exclusivament del refinament educatiu i cultural per millorar la naturalesa humana, mentre que els transhumanistes volen aplicar la tecnologia per superar els límits imposats pel nostre patrimoni biològic i genètic.

En definitiva, tanta confiança en la tecnologia per «superar els límits» amaga una inconsciència: la de no veure que és a través de la relació amb l'altre, que ens confronta, ens desafia, com aprenem a obrir-nos a algunes de les potències humanes més profundes, com l'amor i l'entrega. Així doncs, la hipertròfia de la raó tecnocientífica que el transhumanisme promou és imprudent i irresponsable, un camí de beneficis dubtosos.

7/ Conclusió

Si bé la ideologia transhumanista ha rebut força crítiques, cal afegir-ne una de nova: la negligència de l'alteritat. Aquesta negligència prové del fet que el transhumanisme privilegia enormement la raó tecnocientífica, una activitat racional caracteritzada per aproximar-se al món com si estigués fet únicament d'objectes susceptibles de ser manipulats a voluntat. És la mirada pròpia de la tecnologia, que no contempla l'alteritat, i per això aquesta hipertròfia de la raó tecnocientífica esdevé una forma de narcisisme. Es tracta de la perspectiva de l'enginyeria, fascitada per la potència instrumental, que posa a l'ombra dimensions humanes com la contemplació, l'espera i, novament, l'alteritat.

En consonància amb aquests trets, la noció de «millora» del transhumanisme està enfocada a un enaltiment del jo, que culminaria amb l'assoliment de la immortalitat digital.

Una part del transhumanisme ha treballat la noció de «millora moral», entesa com un augment de l'empatia i dels sentiments de vinculació amb els altres. Ara bé, la forma com es du a la pràctica aquesta aspiració, exclusivament a través de manipulacions de la fisiologia del cos, reflecteix novament una hipertròfia de la raó tecnocientífica en detriment de l'alteritat.

En resum, la ideologia transhumanista està esbiaixada i constitueix una forma irresponsable de promoure la raó tecnocientífica, posant a l'ombra l'alteritat.

Bibliografia

- #0 de Movistar+ (2018a) *Cuando ya no esté*. Capítulo 2 (Parte 1/2). [https://www.youtube.com/watch?v=nNR756j_Pso; consultat el 18 de març de 2018]
- (2018b) *Cuando ya no esté*. Capítulo 2 (Parte 2/2). [<https://www.youtube.com/watch?v=uiQjk2RKsX8>; consultat el 18 de març de 2018]
- 2045.com (2019) [<http://2045.com/>; consultat el 18 de març de 2019]
- AHLSSKOG, R. (2017) «Moral Enhancement Should Target Self-Interest and Cognitive Capacity». *Neuroethics* 10: 363-373.
- BENIGER, J. R. (1989) *The control revolution*. Cambridge: Harvard University Press.
- CARUTTI, E. (2014) *Inteligencia planetaria*. Buenos Aires: CreateSpace.
- CORTINA, A. (2017) *Humanismo avanzado para una sociedad biotecnológica*. Barcelona: Ediciones Teconté.
- DOUGLAS, T. (2008) «Moral enhancement». *Journal of Applied Philosophy* 25/3: 228-245.
- (2013) «Moral enhancement via direct emotion modulation: A reply to John Harris». *Bioethics* 27/3: 160-168.
- EINSTEIN, A. (2018) *The world as I see it*. Indirapuram: Samaira Book Publishers.
- ELLUL, J. (1977) *Le système technicien*. París: Hachette.
- (1988) *Le bluff technologique*. París: Hachette.

- FERRY, L. (2016) *Le transhumanisme: Faut-il avoir peur de l'avenir?* Paris: Editions Eyrolles.
- GRASSIE, W. (2011) «Millenialism at the singularity: Reflections on the limits of Ray Kurzweil's exponential logic», dins Hansell, Grassie 2011: 249-269.
- HABERMAS, J. (1987) *Teoría de la acción comunicativa*. Madrid: Taurus.
- HANSELL, G. R.; GRASSIE, W. (eds.) (2011). *H± : transhumanism and its critics*. Philadelphia: Metanexus Institute.
- HARRIS, J. (2012) «Moral enhancement and freedom». *Bioethics* 25/2: 102-111.
- HAWKING, S. (2018) *Brief answers to the big questions*. Londres: John Murray.
- HEIDEGGER, M. (1994) *Sobre la técnica, conferencias y artículos*. Barcelona: Serbal.
- IHDE, D. (2011) «Of which humans are we post?», dins Hansell, Grassie 2011: 123-135.
- JUNG, C. G.; PAULI, W. (2014) *Atom and archetype: The Pauli / Jung letters, 1932-1958*. Princeton: Princeton University Press.
- KURZWEIL, R. (2000) *The age of spiritual machines: When computers exceed human intelligence*. Nova York: Penguin Books.
- (2005) *The singularity is near: When humans transcend biology*. Nova York: Penguin Books.
- MORE, M. (1990) «Transhumanism: Towards a futurist philosophy». *Extropy* 6: 6-12.
- (2013) «The philosophy of transhumanism», dins M. More, N. Vita-More (eds.), *The transhumanist reader: Classical and contemporary essays on the science, technology, and philosophy of the human future*. Hoboken: John Wiley & Sons, 3-17.
- O'CONNELL, M. (2017) *To be a machine: Adventures among cyborgs, utopians, hackers, and the futurists solving the modest problem of death*. Nova York: Knopf Doubleday.
- PERSSON, I.; SAVULESCU, J. (2010) «Moral transhumanism». *Journal of Medicine and Philosophy* 35: 656-669.
- PIEDRA, J. (2016) «Transhumanismo: hacia un nuevo cuerpo». *Daimon, Revista Internacional de Filosofía*, 5: 489-495.
- PICKERING, A. (2011) «Brains, selves, and spirituality in the history of cybernetics», dins Hansell, Grassie 2011: 189-204.
- SCHENBERG, E. E. (2018) «Psychedelic-assisted psychotherapy: A paradigm shift in psychiatric research and development». *Frontiers in pharmacology* 9: 733. [doi:10.3389/fphar.2018.00733]
- SCHRÖDINGER, E. (1951) *My view of the world*. Cambridge: Cambridge University Press.
- SORGNER, S. (2009) «Nietzsche, the overhuman, and transhumanism». *Journal of Evolution and Technology* 20/1: 29-42.
- TENNISON, M. N. (2012) «Moral transhumanism: The next step». *Journal of Medicine and Philosophy* 37/1: 405-416.
- TIROSH-SAMUELSON, H. (2011) «Engaging transhumanism», dins Hansell, Grassie 2011: 19-52.
- Transhumanist FAQ*. [https://humanityplus.org/philosophy/transhumanist-faq/ consultat el 18 de març de 2018]
- TUPPER, K. W.; WOOD, E.; YENSEN, R.; JOHNSON, M. W. (2015) «Psychedelic medicine: a re-emerging therapeutic paradigm». *CMAJ : Canadian Medical Association*

- ation journal = Journal de l'Association medicale canadienne* 187/14: 1054-1059.
[doi:10.1503/cmaj.141124]
- TV3; Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals (2019) «Enganyar la mort: camí a la immortalitat?» *No pot ser!* [<https://www.ccma.cat/tv3/alcanta/no-pot-ser/enganyar-la-mort-cami-a-la-immortalitat/video/5838713/>; consultat el 16 de juny de 2019]